

Monumentnummer*: 531826

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 28 november 2014
Kadaster deel/nr 82965/193

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Acquoy West Betuwe Gelderland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Lingesluizen bij Asperen, Geldermalsen

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Beesd	L			1163
Beesd	L			904
Beesd	L			69
Beesd	L			723

Omschrijving**

Cluster 601.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

OOSTER INUNDATIE- EN KEERSLUIJ / WAAIERSLUIJ met BRUG en SCHOTBALKOPSLAG onder de dekking van een rond het midden van de 19de eeuw gebouwd klein, met aardwerken versterkt fort, dat mede diende ter verdediging van het rivieracces van de Linge. Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Gecontroleerde inundatie vergde een ingenieus systeem van waterwerken, zoals sluisen, stuwen en kanalen, waarmee het noodzakelijke peil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd kon worden. Er werden vele verschillende typen sluisen toegepast, afhankelijk van de plaats waar ze in het systeem functioneerden. Soms werden reeds bestaande scheepvaart-, uitwaterings- of keersluisen gebruikt, maar ook zijn er vele nieuwe gebouwd of bestaande (sterk) aangepast.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Tot de laatste categorie behoren de vier inundatiesluizen in en langs de Linge bij het Fort bij Asperen. Het betreft twee waaierluizen in de beide Lingedijken en twee gecombineerde schutsluizen en inundatiesluizen, waarin waaierdeuren én puntdeuren. Via de sluis met waaierdeuren in de Noorder Lingedijk, die tevens als afsluiting van de gracht van het Fort bij Asperen diende, kon water uit de Linge worden ingelaten voor de inundatie van delen van de rivierpolders tussen de Linge en de Lek, met name in de Vijfheerenlanden. Minstens zo belangrijk was de echter de civiele functie als keersluis: de sluis was onder normale omstandigheden gesloten en was dan onderdeel van de rechter Lingedijk. De oorspronkelijke deuren van de inundatiesluis in de noordelijke of rechter Lingedijk waren uitgevoerd in hout, maar deze zijn later, vermoedelijk rond 1925, vervangen door de ijzeren exemplaren. Deze zijn op hun beurt in 2012 opgevolgd door replica's van de oorspronkelijke deuren. Waaierluizen zijn meerdere keren toegepast als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Ze zijn rond 1800 geïntroduceerd door A.F. Goudriaan en J. Blanken Jzn. en waren voorzien van waaievormige deuren die het via een ingenieus systeem mogelijk maakten ze tegen de stroom in en tegen hoog water in te bedienen. Dit was uiteraard van groot belang in geval van (oorlogs)dreiging.

Omschrijving

De OOSTER INUNDATIE- EN KEERSLUIS / WAAIERSLUIS in de noordelijke of rechter Lingedijk ten noorden van het Fort bij Asperen is een relatief kleine, in baksteen en natuursteen uitgevoerde sluis, met aan weerszijden hellende en iets uitlopende vleugelmuren. In de beide hoofden zijn schotbalkspinningen aangebracht, waartussen overkapte houten schotbalken die door middel van twee gietijzeren windwerken op- en neer bewogen kunnen worden. Ongeveer halverwege de kolk zijn aan weerszijden vrijwel kwartcirkelvormige, van een houten afdekking voorziene waaierkassen aangebracht, waarin de beide waaierdeuren kunnen worden ondergebracht. De huidige deuren zijn replica's uit 2012 van de oorspronkelijke houten deuren. Behalve de (geopende) waaierdeuren zijn - als borg - overkapte houten schotbalken in de kolk geplaatst. De plaat- en vakwerkijzeren waaierdeuren kunnen door middel van twee kleinere windwerken worden bewogen. De sluis dateert uit 1815 (voorzien van datumsteen) en behoort daarmee tot de oudste nog bestaande exemplaren van dit type. De inundatiesluis / waaiersluis in de Zuidelijke Lingedijk, bij de Wapenplaats bij Asperen, is vrijwel identiek met dit exemplaar.

Over de sluis ligt een originele, eenvoudige, vaste BRUG, met geklonken ijzeren liggers, waarover houten planken. De later toegevoegde, en in 2012 gewijzigd vervangen, houten leuning vallen buiten de bescherming.

De SCHOTBALKOPSLAG aan de oostzijde van de sluis bestaat uit een uit spoorrails samengestelde, licht hellende, halfopen berging. De uit planken onder een kap samengestelde bergruimte is in of rond 2012 tot stand gebracht en heeft voor de bescherming geen monumentaal belang.

Waardering

De OOSTER INUNDATIE- EN KEERSLUIS / WAAIERSLUIS met BRUG en SCHOTBALKOPSLAG zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw).

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het betreft hier een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde, dienende als waterinlaat en waterkering, namelijk een inundatie- en waaiersluis met brug en schotbalkopslag.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is vrij zeldzaam (geworden) en representatief omdat het een compleet - zij het niet meer geheel uit authentiek materiaal bestaand - voorbeeld is van een voor defensieve doeleinden gebouwde, vroeg 19e-eeuwse waaiersluis.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat de meeste 19e - en vroeg-20e-eeuwse onderdelen van de sluis in hun samenhang herkenbaar zijn gebleven en/of in oorspronkelijke vorm zijn gerestaureerd.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie